

“Ёсць нешта таямнічае...”: Максім Танк і музы

Паэт без музы, што птушка без крылаў.

Чалавек без духоўнага ўздыму, што Галатэя, не абуджаная багамі.

“Чакай! / Яшчэ разцом прайду я, / Яшчэ распраўлю валасоў брую. / І ты пабачыш наяву жывую...” [2, с. 58], – кажа Пігмаліён, адзін з тых, каго Максім Танк узважае за найвялікшага творцу. А разам з ім паўтараюць паэты, музыканты, мастакі, усе тыя, хто лічыць патрэбным, па словах Танка, “забегчы на Парнас, даведацца, / Чаму Зеўс не дазволіў Дантэ... / Пушкіну.../ Багдановічу.../ Дапісаць задуманыя імі творы, / Ажыццявіць іх мары” [2, с. 329].

Напісаць “задуманыя ... творы, ажыццявіць ... мары” творцам дапамагаюць музы.

Кожная з дзевяці кніг “Гісторыі” Герадота названа імем музы – той, што дорыць натхненне, спрыяе ў рэалізацыі мары. І многія з гэтых муз наведвалі Максіма Танка.

Муза эпічнай паэзіі Каліона дыктавала паэту радкі вершаў “Ave Maria”, “Готыка Св. Анны”, “Дом Рембранта”, “Песня кулікоў”, “Роздум караля”, “Якубу Коласу”, “Багіня перамогі”, паэм “Нарач”, “Люцыян Таполя” і інш. Адбіваючы рытм, у якім захавана антычная метрыка, паэт скандзіруе: “Самафракійская Ніка / лёт на хвіліну спыніла. / Пра перамогу прынёсшы / звестку ў Эладу сваю. / Радасцю дыхаюць грудзі, / высака ўзвіхраны крылы. / Ледзь я знаёмую постаць, / рысы яе пазнаю” [2, с. 255]. Не толькі багіню – так вітае сваіх муз Максім Танк, бо, сапраўды, прысутнасць музы надае чалавеку натхненне, энергію ўзрушання, душэўнага хвалявання, калі “радасцю дыхаюць грудзі, высака ўзвіхраны крылы”. Старажытнагрэчаская спадчына прысутнічае ў творах Максіма Танка не толькі ў форме алюзій і рэмінісцэнцый, вобразных аналогій і цытат. Старая спадчына, як гэту традыцыю ўмацаваў Максім Багдановіч, таксама “полымя жывое” [2, с. 389] – ад яе загараюцца пачуцці, у яе святле з’яўляецца муза...

Муза лірычнай паэзіі і музыкі Эўтэрпа праспявала паэту “Завушніцы”, разлілася голасам зязюлі, жаўранка, салаўя, гукамі-спевамі скрыпкі, цымбалаў, гармоніка... Так, старажытнагрэчаскія паэты выконвалі свае вершы пад акампанемент ліры, кіфары, флейты. Але Эўтэрпа з вяршыняў Парнаса рушыла на іншыя землі, дзе расквітнелі мастацтвы. І цяпер яна спявае-грае ў мяцеліцу (“У чыстым полі”), для немаўляці, юнака і старога (“Цымбалы”) гукамі, прывычнымі вуху беларуса. Свае музыкі ў кожнай з чатырох пор года (“У азёрнай старонцы маёй...”). Ды і голас музы надзвычай прыгожы, ён аднаўляецца ў асабліва сцяях мелодыкі верша, напрыклад, пра зязюлю, якая “залашчыць, задобрыць, / Зашэпча і так

зачаруе...” [2, с. 35], або пра лісце і росы, шум сада і гром (“Ціха-ціха на світанні...”).

Эрата навявае радкі любоўнай лірыкі. А колькі такіх радкоў у паэта! Імі бадай што можна абгарнуць увесь зямны шар і пракласці дарогу ў космас... І вось яна, Эрата, пераўвасабляецца ў Галатэю, Неферціці, Венеру, Афіну, Афелію і Джульету...

Палігімнія дае словы і рытмы ўславіць радзіму, яе святыні, сярод якіх – родная мова. Яна называе тых першапачаткі, першакрыніцы, з якіх “выткана... дзіўная родная мова” [2, с. 85]. Зачараваны старадаўнымі музамі, паэт углядаецца ў жыццё і бачыць не толькі і не столькі вокамгненнае, хуткаплыннае, колькі сутнаснае, тое, што набліжана да вечнасці.

Терпсіхора прысутнічае, калі паэт захапляецца танцам Маі (“Мая”) або дзяўчыны з Коста-Рыкі (“Хустка”): “Заплюшчу вочы – бачу, задумаюся – чую: / Дзяўчына з роду Мяо спявае і танцуе” [2, с. 258]

Кліо – часты госць у пакоі паэта, які гартае “адаленыя і акрываўленыя старонкі гісторыі” [2, с. 128]...

Максім Танк, улюбёны ў зоркі, чужыны да таго, што “галактыкі размаўляюць” [2, с. 56], не мог не вітаць **Уранію**, музу астраноміі. Паэт-вандроўнік прызнаецца ў тым, што ён блукае “ў прасторах галактык, / Да зор пракладаючы шлях” [2, с. 116], што зоркам ён “давяраў палёты дум” [2, с. 273].

Імкнуць у неба музы старой спадчыны. Крыло, узнятае імі, утрымлівае і ўносіць паэта ў краіну казкі, у краіну цудаў, у свет таямнічы і незнаёмы.

Так, сапраўды, у паэта ёсць шмат ад Фаўста, вечнага шукальніка ісціны і паўнаты жыцця. Як падвярджае Фаўст, ён сам “да чараў сквапны і гатовы / Таемнаму аддацца цуду” [1, с. 204]: “Ах, дзве душы ў грудзях зацяты бой / Вядуць...” [1, с. 184]. У Фаўста дзве іпастасі, два крыла. Адно крыло імкне героя ўверх: “Удаль! Вышэй! Да зор!” [1, с. 168]. Гэтаксама і ў паэта адна яго іпастась звяртаецца да вечнасці, агорнутая прыгажосцю, клопатам муз, яна “патрабуе з неба лепшых зорак” [1, с. 160].

Асоба творцы, звернутая “да зор”, адкрываецца ў мастацкім свеце Максіма Танка. Музы старой спадчыны стаяць каля аднаго боку пісьмовага стала паэта. А з другога – музы, якія ўздываюць другое крыло творцы, адухаўляюць другую яго іпастась. Як у Фаўста, яно “трымаецца за свет зямны” [2, с. 184] і патрабуе “асалодаў лепшых на зямлі” [2, с. 160]. Гэтыя музы ішлі з “азёрнай стараны маёй” [202], яны нясуць памяць пра “родныя дарогі і хаціну, / Поле з каласамі, сенажаць, / Гэта неба над маёй краінай...” [2, с. 306]. З іншага боку пісьмовага стала Максіма Танка – музы рупныя, працавітыя [2, с. 397].

Дзевяць муз услаўлены Герадотам. Гэтаксама і Максім Танк называе свае кнігі словамі-вобразамі таго, што з’яўляецца крыніцай натхнення,

асновай прыгажосці: “Журавінавы цвет”, “След бліскавіцы”, “Глыток вады”, “Дарога, закалыханая жытам”, “Збор калосся”, “Мой каўчэг”...

“Ёсць нешта таямнічае... у возера Ахрыдскага”, – сцвярджае паэт. У возера глядзяцца “муры базілік, зарасці аліў” [2, с. 277]. Каля яго адбыўся песенны турнір: “І сёння чую ў сэрцы бляск іх сонца, / Шум хваль Ахрыдскіх – / пералівы ліры”. Не толькі таямнічы Парнас даў свету пакравіцелькаў мастацтваў і навук, а Гіпакрэна наталіла іх смагу. Паэт сустракае муз у розных краінах свету, яны жывуць і ў Беларусі. А возера Ахрыдскае... Нарач... Нёман... Бярэзіна... Азёры і рэкі – гэта іх “шум хваль” нагадвае паэту “пералівы ліры”, гэта яны nataляюць духоўную, творчую прагу.

Вытанчаная прыгажосць музаў антычнага свету ўвасабляе дасканаласць старажытнага мастацтва, выкшталцаванасць яго ўзораў – крыніцы наслідавання, пераймання, арыгінальнай творчасці для будучага часу. Музы Максіма Танка, тыя, што трымаюць другое крыло паэтавага натхнення, прыйшлі з сялянскай хаты, з апрацаванага поля, з нарачанскага бора, з шляхоў франтавых. Таму і прыгажосць іх іная. Майстры Адраджэння надавалі біблейскім вобразам аблічча зямнога чалавека. Люцыян Таполя, герой аднайменнай паэмы Максіма Танка, “выразаў апосталаў, прарокаў, / Больш падобных да сялян смаргонскі” [2, с. 359]. Муза, што схілілася над пісьмовым сталом паэта, таксама больш падобная на беларускую сялянку: “...гаварылі, што ты – прыгожая. / А смяліся з тваіх чорных, парэпанных рук...” [2, с. 391]. “Іншай яна выглядала / ў хмарах і пылу, і дыму, / У шынялі і ў пілотцы, / ў кірзавых ботах цяжкіх” [2, с. 255]. Якая яны, муза паэта? У яе “матчыны рукі”, і “крылы юнацтва”, і “плечы каханай” [2, с. 289]. У яе розныя галасы: і “голас друга”, і “голас любай”, і “голас маці” [2, с. 289]. Нельга гаварыць з ёй “без кахання”... [2, с. 436]. Якою павінна быць муза? І адказ зноў кралягае ў тых абсягах жыцця, што добра знаёмыя паэту, са спадзяваннем на вернасць, шчырасць, нераўнадушша: “А прасіў бы, каб муза, з якой падружыў, / Была шчырай сяброўкай, няхай і сварлівай, / Нават не паслухмянай, як сэрца парыў, / Толькі не абыякавай і не маўклівай” [2, с. 379].

Сярод муз, якія наведваюць паэта, некаторыя амаль што “прыпісаліся” ў яго мастацкім свеце. Вяртае да зямлі **Муза роднага кута, Беларусі**. Яна прыходзіць у абліччы навальніцы і мяцеліцы, летняга дажджу і лістапада, у лісці каштанаў і пакошаных траў... Да яе, музы-паэзіі, звяртаецца лірычны герой з просьбай “развязаць язык”, “каб я загаварыў на мове звычайнай, / На якой плуг вітаецца з зямлёю, / Жаўрук пераклікаецца з зарою, / Ручай бяседуе з прадвечным борам, / А людзі шчасцем дзеляцца і горам” [2, с. 402].

Муза-беларуска адкрывае паэту вочы, і ён бачыць сапраўдную прыгажосць беларускага селяніна, працаўніка, жанчыны. Гэта муза рупная, працавітая – гэтаксама працавітай была ўсё жыццё бабка Улліяна. Але яна

памерла, і нібыта ў скрусе, як гэтымі рукамі ёй будзе грукаць у дзверы рая, паэт кажа пра найвялікшую прыгажосць гэтых рук, на якіх напісаны лёс жанчыны: яны “пасівераныя, парэпаныя”, іх ніяк не могуць адмыць “ад скіб зямлі, / Ад каласоў і сонца, / Ад пялёнак і ануч...” [2, с. 295].

Муза Любові набывае ў творах паэта новыя імёны, добра знаёмыя, родныя: Марыя, Ганна, Любоў, Тэкля, Улляна... а таксама імёны тых, каго паэт сустрэў у час вандровак і ўславіў у сваіх вершах: Майя, Чыліта. Паэт услаўляе жыццё: і пацалунак маці, і юнацтва, і спагаду сяброў, і чарку віна, і больш за ўсё самую зямлю [2, с. 305], і тое, “без чаго, як без маці / Або без радзімы, / Ні нараджацца, ні жыць / На зямлі немагчыма!” [2, с. 366].

Ваенная муза. Муза-партызанка. Можа, гэта дзяўчына, што чакала салдата з вайны (“Дым над страхою”)? А можа, маці, якая вышывае сыну кашулю (“Маці”) ці бядуе аб сыночку, што загінуў на вайне (“Плакучая вярба”)? А можа, яна падобна на тых двух дружбачку-салдат, што мелі “дзве нагі на дваіх” [2, с. 164]? Шмат іпастанасяў у ваеннай музы паэта...

Мастацкі свет Максіма Танка прасякнуты прысутнасцю чалавечага, “жывога”. Музы Максіма Танка таксама жывуць на зямлі. Яны – зямныя, яны адухаўляюць зямныя рэчы і з’явы. У песні “Сіняя птушка” М. Метэрлінка дзякуючы чарадзейнаму алмазу ажываюць душы Святла, Вады, Малака, Хлеба, Сабакі і Кошкі, усяго таго, што, незаўважанае і па-добраму не ацэненае, акружае чалавека ў наўсядзённым жыцці. Пісьменнік умее ўбачыць незвычайнае ў звычайным, таямнічае ў штодзённым, сутнаснае ў вокамгненным. Гэтаксама і Максім Танк: “Заплюшчу вочы – бачу, задумаюся – чую”... Уменне паэта разгледзець асаблівую прыгажосць, “нешта таямнічае” ў самых простых рэчах спрыяе адухоўленню ім жыцця і свету навокал у паэтычных вобразах, навеяных музамі.

Старажытнае грамадства сфакусіравана на рэчыўным, матэрыяльным. Музы ўзвышаюць памкненні чалавека. З імі ён лунае па-над побытавым, хуткаплынным. З імі ён набліжаецца да вечнасці. Сучасны свет, пераствораны паэтам, ажывае дзякуючы прысутнасці муз, кожная з якіх з’яўляецца адухоўленай сутнасцю рэчы або з’явы, успрынятай чалавекам, убачанай ім праз чарадзейны крышталёвы натхнення, апантанай мары, палымянага жадання.

Літаратура:

1. Гётэ, Ё.В. Выбраныя творы / Ё.В. Гётэ ; уклад. Л. Баршчэўскі, П. Копанеў. – Мінск : Беларус. кнігазбор, 1999. – 634 с. – (Беларускі кнігазбор. Сер. 3, Замежная літаратура).
2. Танк, М. «Мне пару крыл дало юнацтва...» : выбр. лірыка / М.Танк ; уклад. В. Рагойшы. – Мінск : Маст. літ., 2003. – 479 с.